

6) наявність попиту на підроблені документи, що стимулює окремий вид злочинного бізнесу;

7) використання організаторами незаконної міграції корупційних зв'язків у системі державних органів, на які покладено регулювання міграційної сфери.

Фурман Ярослав Володимирович - старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ АБО РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ

Способи вчинення таких видів злочинів, як умисне вбивство (п. 14 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу (КК) України), умисне тяжке тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 121 КК України), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 122 КК України), побої та мордування (ч. 2 ст. 126 КК України), катування (ч. 2 ст. 127 КК України), погроза вбивством (ч. 2 ст. 129 КК України), дії, передбачені ч. 2 і 3 ст. 161 КК України, суттєво не відрізняються від способів учинення таких самих злочинів за іншими мотивами. Однак вони мають певні особливості щодо місця, часу, знарядь, осіб потерпілого і обвинуваченого, які зумовлені передусім мотивами вчинення злочину. Тобто переважно механізм позбавлення життя людини або спричинення тілесних ушкоджень є однаковим у всіх випадках і не залежить від мотиву діяння [1, с. 164].

Варто погодитись з О. В. Шлегелем, який виділяє ознаки, притаманні механізму насильницьких злочинів на ґрунті нетерпимості:

- реалізація ненависті або ворожнечі щодо особи, яка має специфічні (неслов'янські) ознаки зовнішності, шляхом спричинення смерті, умисних тяжких чи середньої тяжкості

тілесних ушкоджень, погрози вбивством, а також катування, мордування чи нанесення побоїв;

- мотив злочину обмежується національною ненавистю або ворожнечею лише стосовно етнічної групи населення, антропологічні ознаки якого не є характерними для слов'янської зовнішності;

- належність злочинця до молодіжних угруповань, які пропагандують агресивність, жорстокість, насилля, націоналістичну та профашистську ідеологію;

- вік злочинця зазвичай становить від 14 до 30 років;

- потерпілий має ознаки зовнішності, притаманні особам африканського, азіатського походження, а його вік, рівень освіти і культури, належність до будь-якої соціальної групи населення не має значення, переважно - це одиниця;

- характерними способами вчинення насильницьких дій, спрямованих на спричинення смерті, тілесних ушкоджень, побоїв та мордування, є групові дії (побиття ногами із застосуванням підручних засобів і ножів);

- обстановка злочину зумовлена його очевидністю, він має відкритий, демонстративний характер, відсутні дії з приховування слідів злочину та інсценування, місцем злочину є громадські місця [2, с. 152].

Ознаками, що підтверджують вчинення насильницького злочину на ґрунті нетерпимості також можуть бути факти, пов'язані з особою як потерпілого, так і підозрюваного. Зокрема, потерпілий міг попередньо отримувати листи, повідомлення на електронну пошту, телефонні дзвінки тощо або страждав від словесного приниження через належність до певної групи за расовою, національною, релігійною чи іншою ознакою. Підозрюваний також міг раніше вчиняти подібні правопорушення, є членом або підтримує зв'язок з представниками організованої групи чи організації, що пропагує неофашизм, націоналізм, фашизм тощо [3].

Наявність відповідного мотиву є основним елементом, який відрізняє насильницькі злочини, учинені на ґрунті нетерпимості, від інших злочинів проти життя і здоров'я особи. Це надає підстави для їх об'єднання до однієї групи. На думку науковців, мета злочинної поведінки і мотив учинення злочину цієї категорії необхідно розглядати як основний елемент

криміналістичної характеристики. Тобто головним елементом події злочину необхідно розглядати психічну діяльність суб'єкта, яка охоплює вибір цілей і засобів їх досягнення, мотивації злочинної поведінки, ставлення до власних дій та їх наслідків (можливих і тих, що вже настали). Мотив дозволяє зрозуміти причини злочинної поведінки в конкретній ситуації, визначити напрями пізнання події злочину в процесі кримінального переслідування загалом і на стадії досудового слідства зокрема.

Мотив расової, національної чи релігійної ворожнечі виникає внаслідок деформації свідомості злочинця і появи помилкових потреб (квазіпотреб).

Серед них можна виділити такі:

- уявна необхідність «захисту» від представників інших рас, національностей, релігій;
- бажання продемонструвати «перевагу» представників однієї раси над іншими (наприклад, європеїдній над представниками негроїдній та монголоїдній);
- ненависть до представників інших рас, націй або віросповідань.

Слідами злочину, що свідчать про мотив нетерпимості, є: висловлювання расистського чи іншого змісту, які відображають нетерпимість до представників іншої раси, національності, релігії тощо, наявність написів, малюнків (зокрема графіті), що принижують національні, релігійні або інші почуття чи свідчать про вчинення певного акту представниками конкретного угруповання. Джерелами підтвердження ксенофобських настроїв, висловлювань та дій конкретної особи можуть бути показання друзів, знайомих або сусідів; журнали, книги, музика, фільми, яким підозрюваний віддає перевагу, Інтернет-сайти, які відвідує. Про належність особи до певного радикального угруповання інформацію можна отримати з баз даних правоохоронних органів, які здійснюють облік членів скінхедівських чи інших екстремістських (неонацистських, націоналістичних) угруповань. Певну інформацію може надати освідування особи, яка може мати татування, притаманні скінхедівській субкультурі або націоналістичним організаціям. Про настрої підозрюваного можуть свідчити й такі його дії, як здійснення написів або

зображень нацистського чи расистського характеру (наприклад, свастики) на стінах, столах, лавках перед або після нападу.

Обстановку вчинення злочинів з мотивів нетерпимості окремі дослідники розглядають як елемент механізму вчинення злочину. З одного боку, це матеріальне зовнішнє середовище місця злочину, а з іншого - кримінальна ситуація, форма взаємозв'язку між іншими елементами механізму вчинення злочину - місцем, часом, станом особи, знаряддям тощо [4, с. 57].

Залежно від ідеології та підходів організації, до якої належать підозрювані, та їхніх мотивів, вони можуть діяти з демонстративною відкритістю, коли мають на меті залякати «расових ворогів», можуть знімати напади на відео, а потім викладати їх в Інтернет у відкритому доступі. Інші діють більш приховано і не так демонстративно, з дотриманням правил конспірації [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорош Л. В. Мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості як кваліфікуюча ознака злочинів проти життя і здоров'я особи / Л. В. Дорош // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. - Харків : Нац. юрид. акад. України. - 2011. - № 2. - С. 163-173.

2. Шлегель О. В. Методика расследования преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шлегель Олег Владимирович. - Москва, 2008. - 208 с.

3. United States Department of Justice, National Hate Crimes Training Curricula, Student Manual [Electronic]. - Mode of access: <http://ncjrc.gov/pdffiles1/nij/186784.pdf>. - Title from the screen.

4. Шлегель О. В. Расследование преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды / О. В. Шлегель, Г. В. Костылева, М. М. Милованова. - М. : Юрлитинформ, 2009. - 160 с.

5. Лихачев В. Насилие на почве ненависти в Украине в 2008 г. [Электронный ресурс] : результаты мониторинга. - Режим доступа: <http://forumn.kiev.ua/2009-02-81/81-06.html>. - Загл. с экрана.